

Віктор ГОРОДОВЕНКО,
Голова апеляційного суду Запорізької області,
голова Координаційного суддівського центру, представник України
в Консультативній Раді суддів Кабінету Міністрів Ради Європи в м. Страсбурзі,
доктор юридичних наук, Заслужений юрист України

ПЕРІОДИЧНЕ НАВЧАННЯ СУДДІВ ТА КООРДИНАЦІЙНІ ПРАКТИКИ

Компетентна, ефективна і справедлива судова система є визначальною складовою дієвої демократії, саме тому держава має докласти ще більше ментальних та матеріальних зусиль, спрямованих на зміцнення судової влади як незалежного, сильного та відповідального державного інституту.

У період реформування судових структур та їх юрисдикції, судового управління, створення та реструктуризації суддівських організацій ефективна професійна підготовка суддів є надзвичайно важливою сферою і умовою зміцнення верховенства права. Поряд з цим, підготовка працівників судових органів є одним з ключових елементів побудови ефективної системи правосуддя.

На міжнародному та європейському рівнях питанню підвищення професійного рівня діючих суддів (безперервне підвищення кваліфікації або безперервна підготовка) приділяється значна увага.

Про визнання важливості професійної підготовки діючих суддів свідчить прийняття цілого ряду міжнародних норм: Основні принципи ООН з питання незалежності судового спільноти; документи Ради Європи, зокрема Рекомендації CM/Rec (2010) 12 з питання про незалежність, ефективність і роль суддів; Європейська хартія про статус суддів; пункти 10-13 Висновку Консультативної ради європейських суддів (далі – КРЕС) № 1 (2001) і Висновок № 3 (2002).

Робота з безперервного підвищення кваліфікації повинна бути ретельно організованою, всебічною та різноманітною (п. 3 Висновку № 4 КРЕС). Не обмежуючись технічними аспектами права, безперервне підвищення кваліфікації має передбачати освоєння знань із суспільно важливих питань, навичок роботи в судовій залі та міжособистісного спілкування і бути націлене на вироблення у суддів умінь, що допомагають входити в суть справи і поводитися з усіма учасниками належним чином з урахуванням їх інтересів.

Професійна підготовка має суттєво важливе значення для

Саме задля цієї мети служать методики інтерактивного навчання, які наразі започатковуються Національною школою суддів України.

Інноваційні методики навчання.

Усі методики навчання можна поділити на три великі групи:

- традиційні (лекції, семінари);
- навчання на робочому місці (наставництво, стажування, ротація);
- активне навчання (тренінги, рольові ігри).

Якщо зробити стислий аналіз результативності засвоювання матеріалів, які викладаються за різними методиками, то побачимо, що лекція має найменший відсоток засвоювання матеріалу, знань та, особливо, навичок.

Для навчання дорослих більш продуктивними, як показує практика, є дискусія, ситуативний аналіз, моделювання, письмова робота, обговорення в малих групах, рольові ігри тощо.

Усі ці методики навчання використовуються викладачами Національної школи суддів України у повсякденному викладанні як для кандидатів на посаду судді, так і для суддів.

Так, наприклад, дискусія як двостороннє спілкування між викладачем, досвідченим суддею та слухачами або безпосередньо між слухачами надає можливість залучити слухачів до активного обговорення проблемних питань, які виникають на практиці та є ефективним методом поліпшення запам'ятовування понять, що здатний допомогти учасникам навчального процесу здобути навички критичного мислення, вміння вислухати думки інших учасників дискусії та прислухатись до їх доводів. Ця методика надає можливість негайно відреагувати на доводи та пропозиції, що, безумовно, є корисним для судді під час ведення судового засідання та розгляду клопотань учасників судового засідання.

Під час аналізу ситуації, яка пропонується викладачем (метод ситуативного аналізу), учасники мають можливість обговорити та проаналізувати реальну або уявну ситуацію, що, своєю чергою, сприяє досягненню прикладних цілей, формує у слухачів навички аналізу, оцінки ситуації, надає можливість спрогнозувати ситуацію як таку, що постане при розгляді конкретної справи, та, врешті-решт, надає поради для вирішення конкретної ситуації, яка може виникнути під час роботи. Ця методика є найефективнішою для розв'язування певних завдань, з якими учасники стикаються під час своєї професійної діяльності.

Дуже позитивно сприймають як кандидати на посаду судді, так і судді навчання у вигляді моделювання ситуації. Ця методика передбачає, що кожен із учасників може грати певну роль. Моделювання

об'єктивного, неупередженого і компетентного виконання суддями своїх функцій та їх захисту від необґрунтованого впливу (п. 5 Висновку № 4 КРЄС).

Відповідно до частини 3 статті 54 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» судді мають право вдосконалювати свій професійний рівень і проходити з цією метою відповідну професійну підготовку. Більше того, безперервна підготовка вважається не тільки правом, але й обов'язком кожного судді, а це впливає зі статті 7 Кодексу суддівської етики, яка вимагає постійно вживати заходів для поглиблення своїх знань та вдосконалення практичних навичок.

Після першого призначення на посаду суддя зобов'язаний проходити двотижневу підготовку у Національній школі суддів України щорічно, а після безстрокового призначення — не рідше, ніж раз на три роки.

Враховуючи об'єктивну необхідність подальшого реформування сфери професійної підготовки суддів, не варто забувати й те, що у всіх європейських державах безперервне підвищення кваліфікації є усталеною, але не завжди обов'язковою практикою. Саме тому безперервна підготовка суддів повинна їх приваблювати для того, щоб вони брали в ній участь, а оскільки добровільна участь є найкращою гарантією ефективності підготовки, для цього потрібно домагатися, щоб кожен суддя вважав підтримання та оновлення своїх знань моральним обов'язком.

Ці питання докладно висвітлені у Висновку КРЄС № 4 щодо належної початкової підготовки та підвищення кваліфікації суддів на національному та європейському рівнях. Згідно з європейськими стандартами, в державах зазвичай створюються спеціальні органи, яким доручається організовувати безперервну підготовку суддів. Майже у всіх випадках ці органи незалежні від виконавчих і законодавчих органів, хоча ці гілки влади можуть тим чи іншим чином бути залученими до повсякденного управління.

Разом з тим, щоб захистити установи, які займаються підготовкою суддів, від зовнішнього впливу, КРЄС рекомендує покласти повноваження з призначення їх керівників та викладачів на суддівський чи інший незалежний орган, який відповідає за організацію і контроль такої підготовки. Крім того, у Рекомендації КРЄС визначено, що «важливо домагатися, щоб навчання здійснювали судді та експерти з кожної дисципліни. Викладачі повинні обиратися з числа кращих у своїй професії і проходити ретельний відбір у відповідальному за навчання органі з урахуванням знання дисциплін, що викладаються, та їх педагогічних навичок. У тих випадках, коли обов'язки з підготовки покладені на суддів, важливо забезпечувати,

щоб ці судді зберігали контакт з судовою практикою».

Задля забезпечення впевненості суддів у корисності пропонованого навчання і запобігання спроб послабити незалежність судової системи вибір методів підготовки і формування навчальних програм, а також їх критичний аналіз повинні бути доручені самим викладачам і суддям.

Із указаних міжнародних норм також вбачається, що початкова підготовка, проведена до або в період вступу на посаду, повинна супроводжуватися навчанням протягом усього життя, щоб практикуючі судді були знайомі з останніми змінами і знали, де і як отримати нові навички та інформацію. Для свого професійного зростання судді повинні отримувати підготовку, що допомагає бути в курсі найважливіших змін, включаючи останні тенденції.

Визначення добровільної або періодичної підготовки сформульовано в підпункті 2 пункту 3 Порядку підготовки суддів та працівників апаратів судів у Національній школі суддів України. Така підготовка організовується на прохання суддів. Безперервна підготовка проводиться згідно з типовим планом окремо за кожною відповідною спеціалізацією суддів і працівників апарату суду.

Згідно з пунктами 37 і 38 Висновку № 4 КРЕС «програми професійної підготовки мають здійснюватися в умовах, що дозволяють представникам різних гілок і рівнів судової системи зустрічатися, обмінюватися досвідом і домагатися єдності думок, причому програми професійної підготовки покликані і самі створювати для цього умови». «Для безперервного підвищення якості підготовки суддів відповідним установам необхідно регулярно проводити оцінку програм і методик. Важливу роль у цьому процесі повинні відігравати думки, висловлювані усіма учасниками навчальних заходів, а стимулювати обмін думками можуть відповідні засоби (анкетування та проведення співбесід)».

На національному рівні, з метою формування потужного викладацького потенціалу Національної школи суддів України і створення передумов для реалізації завдань щодо навчання діючих суддів, Вища кваліфікаційна комісія суддів України разом з Національною школою суддів України тісно співпрацюють із міжнародними та європейськими проектами та програмами, зокрема:

– Канадсько-українським проектом «Суддівська освіта задля економічного розвитку України». Одним із його завдань є «підвищення інституційної спроможності Вищої кваліфікаційної комісії суддів та Національної школи суддів України».

– Проектом Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) «Справедливе правосуддя», який обрав одним із пріоритетів своєї

КОНФЕРЕНЦІЯ

діяльності удосконалення навчання суддів та працівників апарату судів у співпраці з Національною школою суддів України.

– Спільною програмою Європейського Союзу і Ради Європи «Поглиблення реформ правосуддя в державах Східного партнерства», яка спрямована на підтримку та сприяння процесу реформування судової системи у Вірменії, Азербайджані, Грузії, Молдові, Україні і Білорусії, зокрема і щодо процедур підвищення суддівської кваліфікації. Поряд з цим, з метою реалізації вказаних проектів та відповідно до міжнародних стандартів у сфері судочинства Вищою кваліфікаційною комісією суддів України було ініційовано створення із числа діючих суддів, які представляють суди апеляційної та касаційної інстанції, дорадчого консультативного органу, основним завданням якого є сприяння Вищій кваліфікаційній комісії суддів України та Національній школі суддів України у забезпеченні реалізації функції підготовки суддів.

За активної підтримки суддівської спільноти 12 червня 2013 року був утворений Координаційний суддівський центр у складі 45 діючих суддів. Метою діяльності Координаційного суддівського центру є сприяння забезпеченню координації діяльності Національної школи суддів України з органами суддівського самоврядування, іншими судовими органами та суддями, а також забезпечення участі суддівської спільноти в процесі організації підготовки суддів та працівників апаратів судів, у формуванні тематики наукових досліджень з питань удосконалення судочинства шляхом використання практичного досвіду у сфері правосуддя і правозастосування, наявного у представників судової влади.

Згідно з положенням про Координаційний суддівський центр його основними завданнями є:

– аналіз результатів діяльності Школи щодо організації спеціальної підготовки кандидатів на посаду судді, підготовки суддів, періодичного навчання суддів з метою підвищення рівня кваліфікації, підготовки працівників апаратів судів, науково-методичного забезпечення діяльності судів загальної юрисдикції;

– визначення шляхів, механізмів та способів вирішення проблемних питань, що виникають під час реалізації Школою таких заходів;

– визначення пріоритетних напрямків підготовки суддів та працівників апаратів судів шляхом використання практичного досвіду у сфері правосуддя і правозастосування, наявного у представників судової влади;

– розробка пропозицій щодо змістовного наповнення навчальних програм спеціальної підготовки кандидатів на посаду суддів, графіка та програм підготовки та підвищення кваліфікації суддів,

підготовки працівників апаратів судів; спрямування таких програм у площину практичного правозастосування;

– підвищення ефективності діяльності Школи щодо науково-методичного забезпечення діяльності судів загальної юрисдикції, щодо формування тематики наукових досліджень з питань удосконалення судочинства.

Указані концептуальні напрями подальшої роботи суддівського центру, а також певні напрацювання щодо поліпшення системи підготовки суддів, які будуть реалізовані Вищою кваліфікаційною комісією суддів України та Національною школою суддів України, мають забезпечити ефективне виконання функцій щодо підготовки та підвищення кваліфікації українських суддів.

Підсумовуючи, варто зазначити, що перед нами стоїть пріоритетне завдання – забезпечити функціонування прогресивної та ефективної системи підвищення кваліфікації вже працюючих суддів, тож сподіваємось, що навчання суддів з використанням передових методик підготовки світових та європейських суддів підвищить рівень довіри до судової влади України та зміцнить її авторитет.

Дякую за увагу!